

Тема 1.
Предмет і метод історії економіки
та економічної думки

Рекомендована література

- **Лортикян, Э. Л.**
История экономики и экономической мысли Украины [Текст] : учеб. пособие / Э. Л. Лортикян. - Х. : Консум, 2004. - 360 с. -ББК У03(4УКР) + У02(4УКР)
- **Українська економічна думка** : Хрестоматія [Текст] / упоряд. С. М. Злупко. - Київ : Знання, 2007. - 694 с. -ББК У02(4УКР)
- **Лінднер, Р.**
Підприємці і місто в Україні, 1860 - 1914 рр. (Індустріалізація і соціальна комунікація на Півдні Російської імперії) [Текст] / Р. Лінднер ; за ред. О. М. Донік. - Д. : Промінь, 2008. - 496 с. -ББК У03(4УКР)
- **Юхименко, П. І.**
Історія економічних учень [Електронний ресурс] : Навч. посіб.- К.: Знання-Прес, 2000 / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко // Гуманітарні науки. № 5 : Зб. на допомогу учб. та наук. роботі студ. [Електронний ресурс]. - Б. м. : Б. в., 2007. - 1 CD-ROMББК Я4 + У01 + У9(4УКР)
- Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / за ред. С. І. Архирєєва, Н. Б. Решетняк. Харків: НТУ "ХПІ", 2010. 335 с.
- Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / за заг. ред. С. В. Степаненка. Київ: КНЕУ, 2010. 743 с.
- Історія економічних вчень: підруч. / за ред. В. М. Тарасевича, Ю.С. Петруні. Київ: "Центр учбової літератури", 2013. 352 с.
- Історія економічних вчень: підруч. / за ред. В. Д. Базилевича. Київ: Знання, 2015. 567 с.
- Краус Н. М. Історія економіки та економічної думки: структурно- логічні схеми, таблиці, малюнки: навч. посіб. для вузів. Київ: ЦУЛ, 2017. 495с.
- Стадник Г. В., Решетило В. П., Штефан С. І. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. Харків: ХНУМГ, 2014. 230 с.
- **Навчально – методичний посібник з дисципліни «Історія економіки та економічної думки» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» спеціалізації «Бізнес- економіка» денної форми навчання / уклад. О. О. Набатова. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020.**

План лекції

- ◎ 1. Загальна характеристика ІЕЕД як науки. Предмет навчальної дисципліни.
- ◎ 2. Критерії періодизації господарського розвитку суспільства.
- ◎ 3. Методи дослідження ІЕЕД.

*Історичну хроніку пише той,
кому не байдуже майбутнє*

Генріх Гете

*Зміст будь - якої науки включає
історію, він не може бути
задовільно викладений без неї*

Й. Шумпетер

Загальна характеристика ІЕЕД як науки.
Предмет навчальної дисципліни.

Господарська діяльність людей - це їх діяльність у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних і духовних благ.

Вона реалізується у межах господарської системи.

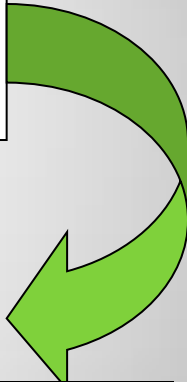
Основні компоненти господарської системи

- територіальний компонент;
- демографічний компонент;
- зовнішні та внутрішні ринки;
- духовний компонент;
- особливості соціально-економічних відносин;
- фінанси, грошовий обіг, кредит;
- підсистема державного регулювання економіки;
- галузі матеріального виробництва тощо

ПРЕДМЕТ ІЕЕД

вивчає еволюцію господарської діяльності та господарського побуту людей через розвиток економічної думки з первісного ладу до наших днів

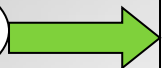
ІЕЕД цікавить, під впливом яких умов змінюються погляди на економічну дійсність, як еволюціонує трактовка базових категорій, удосконалюються методи економічних досліджень.

ІЕЕД

- ◎ знаходиться на стику трьох напрямків дослідження розвитку людського суспільства - історії, економічної теорії та конкретної економіки

Мета ІЕЕД

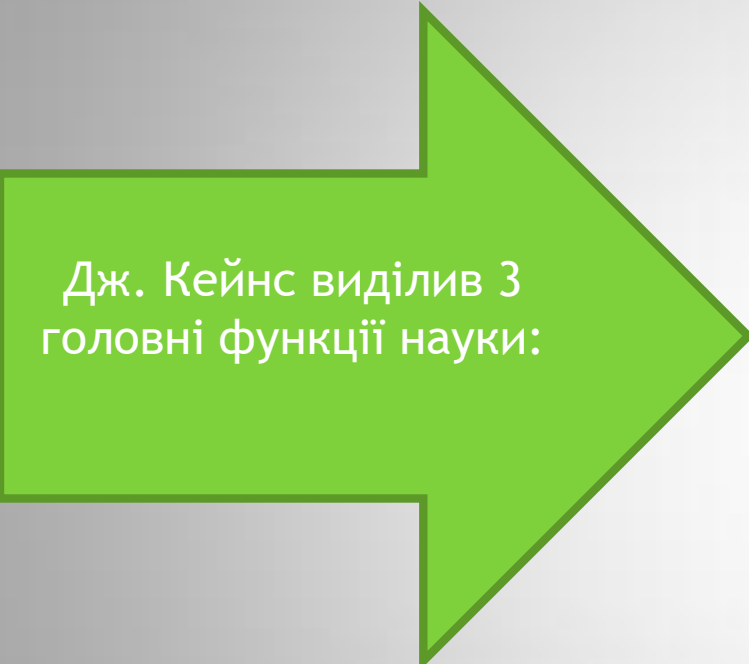
Вивчення змісту провідних економічних вчень
у конкретно-історичних умовах
їх виникнення та розвитку для
формування у студентів навичок
самостійних оцінок та
вироблення альтернативних варіантів
господарчої політики

**ЗАВДАННЯ
ІЕЕД**

Засвоєння історико
економічних знань

Застосування
позитивного
господарського
досвіту

Коригування
економічних
процесів

Дж. Кейнс виділив 3
головні функції науки:

- історичну ілюстрацію економічних теорій;
- історичну критику (тобто перевірку історією),
- історичне обґрунтування нових економічних теорій.

ФУНКЦІЇ ІЕЕД

- ◎ **теоретико-пізнавальна** - вивчення економічних процесів та економічної думки, що їм відповідає, в їх історичній послідовності та цивілізаційному вимірі;
- ◎ **методологічна** - слугує теоретичним фундаментом для досліджень;
- ◎ **практична** - забезпечення економічної стратегії господарюючих суб'єктів та вироблення альтернативних варіантів господарчої політики;
- ◎ **прогнозна** - визначення тенденцій і прогнозування моделей розвитку економіки та економічної теорії;
- ◎ **прагматична** - узагальнення та засвоєння досвіду господарського розвитку;
- ◎ **ціннісна** - моральна оцінка засобів та результатів різних перетворень;
- ◎ **культурна** - збереження спадкоємності у господарчій практиці;
- ◎ **світоглядна** - формування логіки та стилю економічного мислення.

ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ІЕЕД

Головними **джерелами вивчення «ІЕЕД»** є

- пам'ятники матеріальної культури та письменності,
- зводи законів, ділові, адміністративні та юридичні документи,
- фахові, періодичні та статистичні видання тощо.

Критерії періодизації господарського розвитку суспільства.

З проблемою методології дослідження предмету «ІЕЕД» безпосередньо пов'язане і питання періодизації історії економіки та економічної думки світу

Періодизація історії економіки та економічної думки - це встановлення певної хронологічної послідовності етапів економічного розвитку суспільства та еволюції економічної думки

Основні критерії *періодизації* історії економіки та економічної думки

- ⦿ - класово-формаційний;
- ⦿ - цивілізаційний;
- ⦿ - загально-історичний

Періоди розвитку економічної думки, як правило, відповідають:

Зміні
цивілізацій

Якісним зрушенням в економічній,
соціальній, науковій та духовній
сферах

Загально - історична періодизація:

- давня історія (100 тис. р. до н.е. - 5 ст н.е.)
- середні віка (5 - 15 ст. н.е.)
- **НОВИЙ ЧАС** (16 - поч. 20 ст.)
- **найновіший час** (з 1914 р. до наших днів)

Схема періодизації економічної історії світу і України:

1. Господарство первісної доби та перших цивілізацій (від найдавніших часів - V ст. н.е.);
2. Господарство доби Середньовіччя (кінець V - XV ст.);
3. Господарство періоду формування індустріального суспільства (XVI - перша половина XIX ст.);
4. Господарство індустріального та постіндустріального суспільства (друга половина XIX ст. - донині).

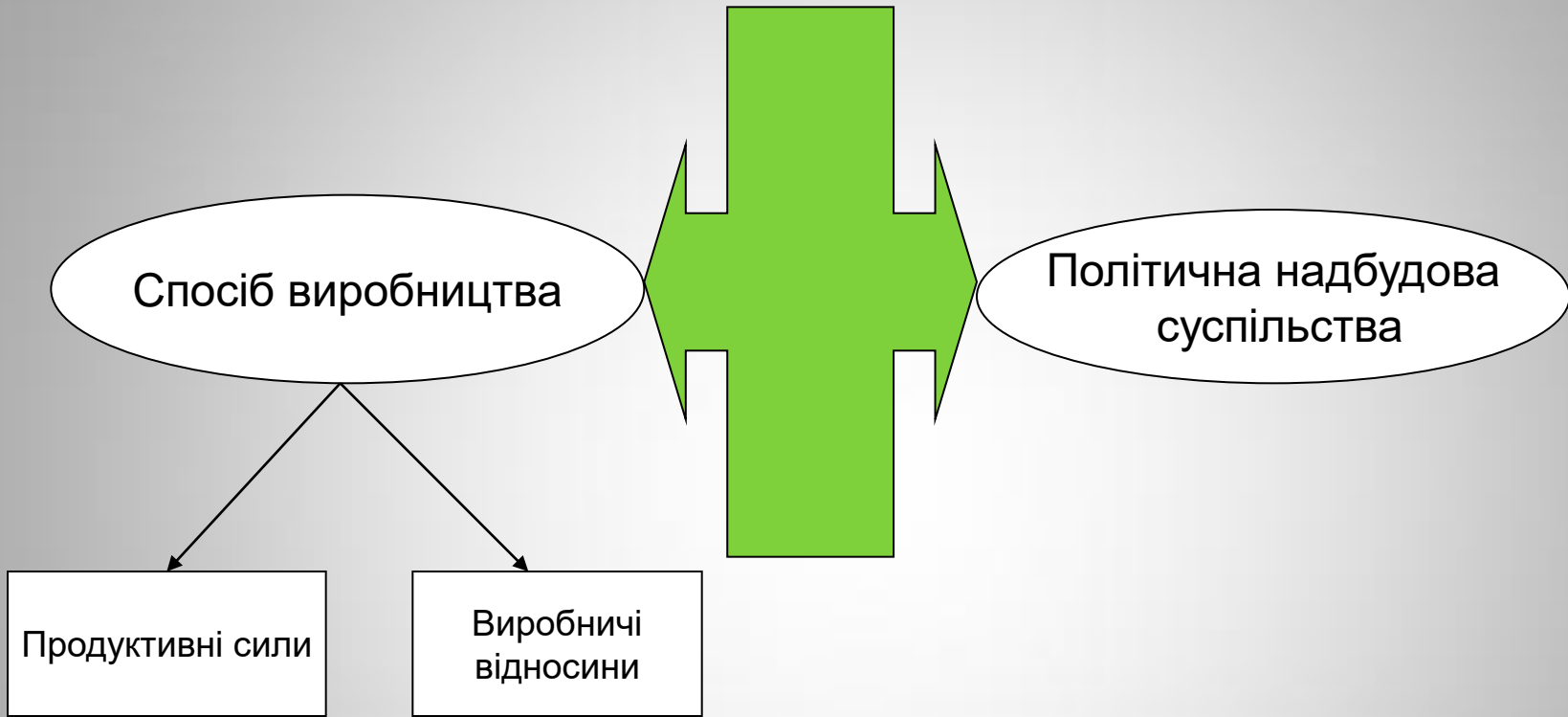

Формаційний підхід

Певну роль у розвитку періодизації історії, у т.ч. історії економіки та економічної думки, відіграла формаційна теорія К. Маркса.

Однак вона дещо спрощено розглядала історію як лінійно-прогресивний процес зміни нижчих суспільних форм нижчими, в основі якого лежать матеріальні фактори.

Соціально-економічна формація

Економічним ядром формації є панівна форма власності

Формаційний підхід

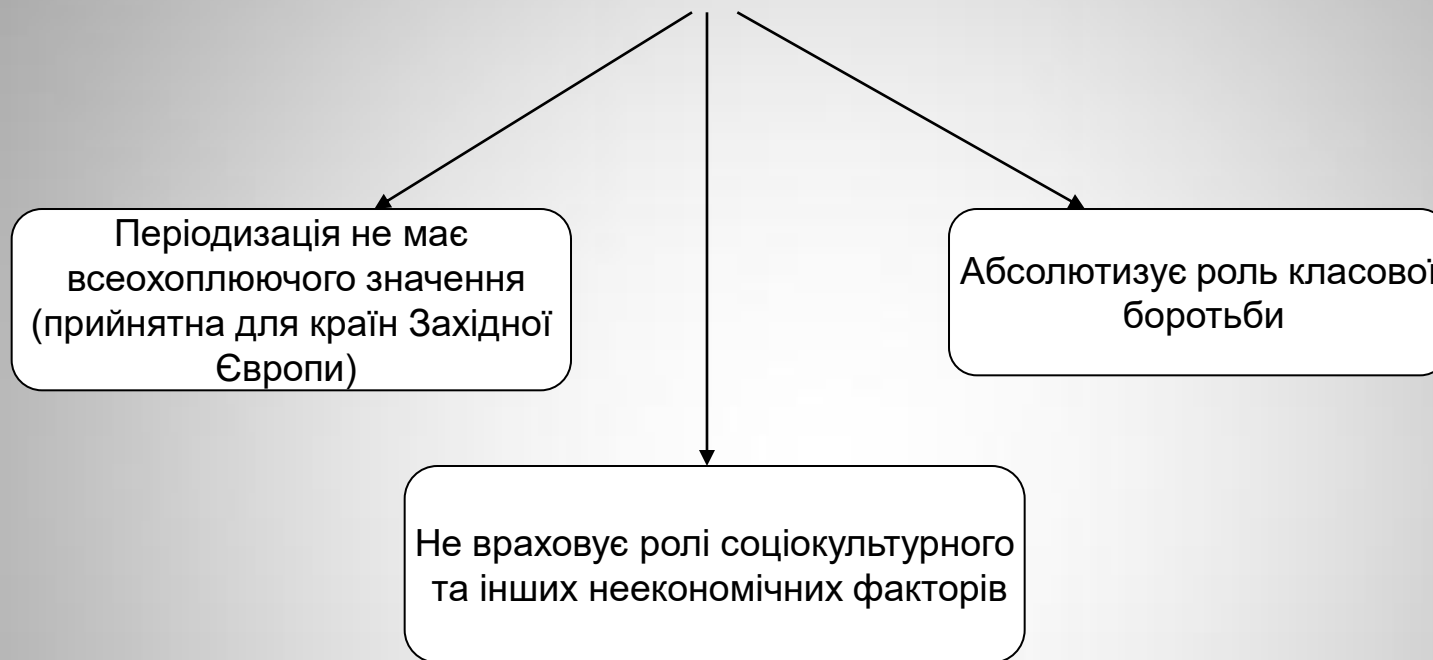
Історія суспільства є історією розвитку способу виробництва матеріальних благ.

Типізація історії народів різних країн (п'ять суспільно-економічних формацій)

Основою переходу від однієї формації до іншої є протиріччя між продуктивними силами й виробничими відносинами

Перехід від однієї системи до іншої має революційний характер і здійснюється в умовах класової боротьби

Недоліки формаційного підходу

Цивілізаційний підхід

Цивілізація – це специфічна сукупність матеріальної і духовної культури суспільства; історично конкретний стан суспільства

Історія людства є історію різних цивілізацій

Виникнення, розвиток, загибель цивілізацій не визначається ніякими загальними закономірностями

Посилення ролі людського фактора у суспільному розвитку

Принципи
цивілізаційного підходу

Багатовимірність аналізу економічних систем

Природна еволюційна поступовість історичного процесу

Відмова від класових оцінок змісту і цілей системи

Пізнання системи в єдності економічних і
соціокультурних факторів

Людина є головним суб'єктом цивілізації, її метою

Цивілізація

Етапи розвитку людської історії (американський вчений Л.Г. Морган)

- епоха дикості (мисливське господарство);
- епоха варварства (скотарство);
- епоха цивілізації.

Доіндустріальна
модель

панування
ручної праці,
у структурі економіки
переважає сільське
господарство,
видобуток корисних
копалин,
рибальство,
лісозаготівля

Індустріальна
модель

ручна праця
замінюється
механізованою,
провідну роль
відіграє
промислове
виробництво

Постіндустріальна
модель

Домінують наука,
нові види техніки,
автоматизація
виробництва
сприяє появі
робітника
нового типу

Ознаки постіндустріального суспільства

- матеріальне виробництво перестає бути вирішальним фактором змін, який впливає на звичаї, соціальний лад і цінності суспільства. Сучасне суспільство базується на виробництві послуг та інформації. Нині в розвинених країнах у цій сфері зосереджено 70-80 % ВВП й загальної чисельності зайнятих осіб, понад 2/3 капіталовкладень та основного капіталу, а також великі обсяги нематеріальних активів;
- ключовим ресурсом стають інформація і знання, які можуть вироблятися і нагромаджуватися безмежно і залишатися доступними одночасно будь-якій кількості людей. Глобалізація економіки прискорює оновлення та обмін технологіями і знанням, долаючи традиційні географічні та політичні кордони між країнами;
- корінним чином змінюється саме поняття „благо”. В інформаційному суспільстві розрізняють зовнішні блага - у формі матеріальних товарів, і внутрішні блага - творчі здібності людини. Останні означають як вміння людини використовувати для свого розвитку суспільні інформаційні блага, так і її можливості самій створювати інформаційні продукти.

Періодизація технологічних укладів

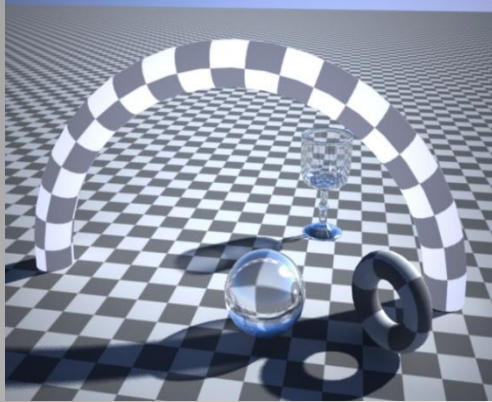
Технологічні уклади	Період домінування	Країни-лідери	Технології, що переважають
I	1770-1830 рр.	Бельгія, Велика Британія, Франція	Водяний двигун, виплавка чавуну і обробка заліза, будівництво каналів
II	1840-1880 рр.	Франція, Бельгія, Велика Британія, США	Паровий двигун, вугільна промисловість, машинобудування, чорна металургія
III	1890-1940 рр.	Франція, США, Велика Британія, Німеччина	Електротехнічне і важке машинобудування, виробництво сталі, неорганічна хімія, важкі озброєння, кораблебудування, лінії електропередач
IV	1940-1980 рр.	США, країни Європи, Японія	Синтетичні матеріали, органічна хімія, кольорова металургія, електронна промисловість, автомобілебудування, атомна енергетика
V	1990-2030 рр. (прогноз)	США, Японія, країни ЄС, Південно-Східна Азія	Обчислювальна техніка, телекомунікації, робото будування, мікро- і оптоволоконні технології, космічна техніка, штучний інтелект, біотехнології

Узагальнена схема періодизації курсу «ІЕЕД»

Еволюція соціально-економічних систем	Еволюція економічної думки
1. Доіндустріальна (аграрна) цивілізація; східно-рабовласницька й антична цивілізація; ранньофеодальна й предіндустріальна цивілізація	1. Пам'ятники економічної думки древнього Сходу, економічна думка Древньої Греції й Древнього Рима, економічна думка середньовіччя. Меркантилізм
2. Предіндустріальна цивілізація, промисловий переворот і ранній індустріальний період. Становлення індустріальної цивілізації	2. Класична школа політекономії й критичні напрями в економічній науці: економічний романтизм, утопічний соціалізм, історична школа
3. Індустріальна цивілізація	3. Неокласичний напрямок, кейнсіанство, марксизм, неокласичний синтез, інституціоналізм
4. Перехід до постіндустріальної цивілізації (з 60-х рр. ХХ ст.)	4. Неолібералізм, нова класична економічна теорія, сучасний інституціоналізм, неомарксизм

Методи дослідження ІЕЕД

Методологія дослідження

Дослідження економічних явищ і процесів ґрунтується на методології, яка дає систему знань про шляхи, методи, інструменти та засоби наукового пізнання

Виділяють *два рівні наукового пізнання*:

1. Емпіричний (спостереження та експеримент)
2. Теоретичний (поняття, судження, ідея, проблема, гіпотеза, концепція, теорія).

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІЕЕД

Термін «метод» походить від грецького «methodas», що буквально означає «шлях до чогось», «шлях пізнання».

Метод

сукупність способів, прийомів, принципів, за допомогою яких вивчаються шляхи досягнення певної мети, розв'язання конкретного завдання.

ОСНОВИ МЕТОДОЛОГІЇ

Принципи пізнання

- єдність теорії і практики;
- конкретність;
- причинність;
- об'єктивність.

Методологічні підходи

- формаційний;
- технологічний;
- цивілізаційний;
- загальноісторичний.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІЕЕД

Методологічно «ІЕЕД» спирається на сукупність сучасних методів економічного аналізу (універсальні):

- діалектичний метод;
- логічний та історичний метод;
- метод абстракції;
- аналіз та синтез;
- індукція та дедукція;
- функціональний;
- статистичний аналіз;
- метод математичного моделювання тощо.

МЕТОДИ ДІАЛЕКТИЧНОЇ ЛОГІКИ

Сходження від абстрактного
до конкретного

Єдність історичного та
логічного

Для вивчення предмету «ІЕЕД» також застосовуються спеціальні методологічні підходи, які допомагають пізнанню саме цієї дисципліни.

Абсолютистський підхід (від лат «самостійний») - розвиток теорії розглядається як безперервний прогрес від помилкових тверджень до істини. А потім ця істина зводиться у «абсолют». Цей підхід виключає можливість існування інших методологічних підходів.

Кумулятивний підхід (від лат. «накопичення») - підхід, який припускає що теорії, які з'явилися пізніше, є безумовним «покращенням» попередніх «старих». Звідси - старі теорії потрібні лише для кращого розуміння нових.

Релятивістський підхід (від лат. «відносний») - підхід, який полягає у відкиданні можливості пізнання об'єктивної істини взагалі на підставі повної відносності усіх людських знань.

Еволюційний підхід (від лат. «розгортання») - це підхід, який виходить з того, що закони економічної поведінки з часом змінюються, і інколи те, що не цікавило вчених учора, може стати основою для вивчення нової економічної моделі. Цей підхід не виключає інших методологічних підходів, він «розгортає» їх можливості.